

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 Synthesis of Research on Folktales in Eastern Thailand During 1979-2024

มนตรี วิวาทสุข^{*1}, Phan Thị Hồng Nhung^{2,3}

Montree Wiwasukh¹, Thi Hong Nhung Phan^{2,3}

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20131

² มหาวิทยาลัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์นครโฮจิมินห์ เวียดนาม

³ มหาวิทยาลัยแห่งชาตินครโฮจิมินห์ เวียดนาม

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Chonburi 20131 Thailand

² University of Social Sciences and Humanities, Ho Chi Minh City, Vietnam

³ Vietnam National University, Ho Chi Minh City, Vietnam

*Corresponding author E-mail: montree.wi@go.buu.ac.th

(Received: August 5 2025; Revised: September 13 2025; Accepted: October 6 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาสถานภาพของการวิจัยที่เกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 2) เพื่อศึกษาประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานวิจัยที่เกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบจากแหล่งข้อมูล 3 แหล่ง ได้แก่ ระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย เครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย และระบบสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา แล้วดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัย ผลการวิจัยพบว่า 1) งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 มีจำนวน 35 เรื่อง ซึ่งงานวิจัยเก่าที่สุดได้เผยแพร่ใน พ.ศ. 2530 และงานวิจัยใหม่ที่สุดได้เผยแพร่ใน พ.ศ. 2567 โดยปีที่มีการผลิตงานวิจัยมากที่สุด คือ พ.ศ. 2530, 2546 และ 2560 สถาบันการศึกษาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานมากที่สุด คือ มหาวิทยาลัยบูรพา รูปแบบงานวิจัยที่เผยแพร่ส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ และสาขาวิชาที่ผลิตงานวิจัยมากที่สุด คือ สาขาหลักสูตรและการสอน 2) ประเด็นสำคัญในการวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 คือ ประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทาน และประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทาน 3) แนวโน้มการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจทางวิชาการที่มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา แม้ว่าจำนวนงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานจะมีความผันผวน แต่ภาพรวมตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมายังคงมีการศึกษาเกี่ยวกับนิทานอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : การสังเคราะห์งานวิจัย; นิทาน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

Abstract

This documentary research aimed 1) to examine the status of research on folktales in Eastern Thailand from 1979 to 2024; 2) identify key issues addressed in folk tale research; and 3) analyze research trends concerning folktales in Eastern Thailand. Data were systematically collected from three sources: Thai Journals Online, the ThaiLIS Digital Collection, and the Burapha University Library System. The collected data were analyzed both basic statistical methods and content analysis. The research finding indicated that: 1) A total of 35 research studies on folktales were identified, with the earliest publication in 1987 and the most recent in 2024. The years with the highest research output were 1987, 2003, and 2017. Burapha University was the institution that produced the largest number of studies, most of which were theses. The Curriculum and Instruction Program accounted for the highest number of research works. 2) Key issues in folktales research included the application of folk tales and folktales texts. 3) The trend in the study of folktales in Eastern Thailand reflected academic interest that was dynamic and varied over time. Despite variations in the volume of research conducted, folktales had consistently remained a subject of sustained scholarly attention since 1987.

Keywords : Synthesis of Research; Folktales; Eastern Thailand

บทนำ

นิทานเป็นเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาจากปากต่อปากผ่านยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่ง ผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (ธวัช ปุณโณทก, 2553) ซึ่งเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญและอาจมีบทบาทในมิติอื่น โดยเฉพาะนิทานในภาคตะวันออกเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและโดดเด่นขึ้นโดยลำดับ (ภารดี มหาขันธ์, 2555) สามารถเห็นได้จากโครงการพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกหรืออีอีซี (Eastern Economic Corridor: EEC) ซึ่งเป็นนโยบายต่อยอดมาจากแผนงานพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกหรืออีสเทิร์นซีบอร์ด (Eastern Seaboard Development: ESB) เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ครอบคลุม 8 จังหวัด ได้แก่ จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ตราด นครนายก ปราจีนบุรี ระยอง และสระแก้ว โดยในเชิงนโยบายเริ่มจากการพัฒนา 3 จังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง (เรวัต แสงสุริยงค์, 2564)

อย่างไรก็ดี นิทานไม่ได้มีความสำคัญเพียงแค่นิเวศวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ถูกใช้ประโยชน์ในมิติอื่น ๆ เพื่อพัฒนาประเทศอีกด้วย โดยในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา มีปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่น การนำนิทานไปใช้เพื่อการท่องเที่ยว การประดิษฐ์ประเพณีใหม่เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์หรือเพื่อกิจกรรมเชิงพาณิชย์ (ศิริพร ณ กลาง, 2556) ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยในพื้นที่ภาคตะวันออกในด้านต่าง ๆ ย่อมมีส่วนส่งเสริมการพัฒนาของพื้นที่ให้รอบด้าน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวกับนิทานซึ่งอาจเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการส่งเสริมให้ภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคที่โดดเด่น และเป็นทั้งต้นแบบและบทเรียนของการพัฒนาแบบก้าวกระโดด (ภารดี มหาขันธ์, 2555 อ้างถึงใน มนตรี วิวาทสุข และคณะ, 2563 : 137)

แม้งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานจะมีความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น และได้มีการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานโดย พชลิน จินนุ่น (2563, a, b) ซึ่งปรากฏอยู่ในงานวิจัยเรื่อง “สถานภาพการวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ-อีสานและภาคกลางในรอบสองทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2560)” และ “สถานภาพการวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสานในรอบสองทศวรรษ” ในขณะที่ ศิริพร ณ กลาง (2563) ก็ได้ประเมินสถานภาพวิทยานิพนธ์ที่ใช้วิธีวิทยาทางคติชนวิทยาในประเทศไทยช่วงหลัง พ.ศ. 2510 ซึ่งขอบเขตการศึกษาครอบคลุมนิทานในมิติต่าง ๆ ด้วย อย่างไรก็ตามจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ายังไม่มีงานวิจัยที่สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าจำเป็นต้องศึกษาสถานภาพงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไปเพื่อค้นหาข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์เชิงวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานภาพของงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 2) ศึกษาประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 และ 3) วิเคราะห์แนวโน้มการศึกษานิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

จากการสำรวจนิทานในชุดหนังสือ “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา” ของภาคตะวันออกทั้ง 8 จังหวัด ที่จัดทำโดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2542 เพื่อใช้เป็นฐานในการค้นหานิทานที่นักวิชาการนำไปเป็นประเด็นในการวิจัย พบว่ามีนิทานกระจายอยู่ในภาคตะวันออกทั้ง 8 จังหวัด จำนวน 86 เรื่อง ดังนี้

จังหวัดจันทบุรี มี 7 เรื่อง ได้แก่ 1) ตำนานเมืองจันทบุรี 2) ตำนานอำเภอมะขาม 3) ตำนานรอยพระพุทธรูปเขาชีมภู (พวง) 4) ตำนานแหล่งพลอยจันทบุรี (แม่พลอย) 5) ตำนานเขาบายศรี 6) ตำนานเขาตาหมอน 7) ตำนานสระแก้ว (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542a)

จังหวัดฉะเชิงเทรา มี 5 เรื่อง ได้แก่ 1) ตำนานหลวงพ่อพระพุทธรูป 2) เรื่องแหล่งโบราณคดีวัดท่าลาดเหนือ 3) หมู่บ้านไผ่ดำ 4) พระรถเมรี 5) ลานชนไก่พระรถ ถ้านางสิบสอง และหมอนนาง (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542b)

จังหวัดชลบุรี มี 32 เรื่อง ได้แก่ 1) แม่โพสพ 2) แม่ชีกับปู 3) เสือมีลาย 4) ช้างสมนาคุณ 5) คนจน 6) สามพี่น้อง 7) พญาสีเส้า 8) สุริยคราส จันทรคราส 9) เจ้าชื้อกับเจ้าโง่ 10) นกอินทรีช้างเผือก กับนกไก่ 11) อาจารย์ทอง 12) ตำนานเขาสามมุขและหาดบางแสน 13) ตำนานพื้นบ้านศรีพะโล 14) ตำนานหนองแช่แวน 15) ตำนานตำบลหนองข้าซาก 16) ตำนานตำบลมาบไฟ 17) ตำนานเจ้าพ่อเขาใหญ่ 18) ตำนานบ้านเหมือง 19) ตำนานอำเภอสัตหีบ 20) ตำนานหนองน้ำมนต์ 21) ตำนานเมืองพระรถ 22) ตำนานเมืองพญาเร่ 23) ตำนานผานางร้องไห้ 24) ตำนานประเพณีวิ่งควาย 25) ตำนานหัวกุญแจ 26) ตำนานอำเภอนองใหญ่ 27) ตำนานอำเภอบางละมุง 28) ตำนานอำเภอนาทอง 29) ตำนานเจ้าแม่แหลมเทียน 30) ตำนานเจ้าพ่อสามเกลอ 31) ตำนานพระนาง

จอมเทียน 32) ตำนานถ้ำสมบัติ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542c)

จังหวัดปราจีนบุรี มี 10 เรื่อง ได้แก่ 1) สิ้นไซ 2) ท้าวแป 3) วงษะมาต 4) สุลีเยคาต-จันตะคาต 5) ปากเป็นเอก 6) เจ้าชายงูเหลือม 7) กระต่ายบนดวงจันทร์ 8) ชีเกียจได้ตี 9) ท้าวกำกาดำ 10) หมาดำ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542d)

จังหวัดตราด มี 8 เรื่อง ได้แก่ 1) ปากเป็นเอก 2) ตรอกจัน 3) แผลมอบ 4) เกาะช้าง 5) ตำนานแผลมอบ เกาะช้าง 6) ตำนานเขาสมิง (สำนวนที่ 1) 7) ตำนานเขาสมิง (สำนวนที่ 2) 8) หลวงปู่โตกับเสือลายพาดกลอน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542e)

จังหวัดนครนายก มี 12 เรื่อง ได้แก่ 1) ตำนานศาลเจ้าพ่อขุนด่าน 2) ตำนานเขานางบวช 3) ตำนานดงละคร (สำนวนที่ 1) 4) ตำนานดงละคร (สำนวนที่ 2) 5) ตำนานดงละคร (สำนวนที่ 3) 6) ตำนานศาลเจ้าพ่อองค์รักษ์ 7) กาละเกต 8) พญาคันคาก 9) พญากระต่ายสามขา 10) พญาภาคเือก 11) นางอากับตันโพธิ์ 12) นางหงส์ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542f)

จังหวัดระยอง มี 6 เรื่อง ได้แก่ 1) ตาม่องล่าย 2) เกาะสะเกิด 3) บ้านฉาง 4) หมู่บ้านยายรำ 5) วัดเขาสาป 6) ตำบลทับมา (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและ

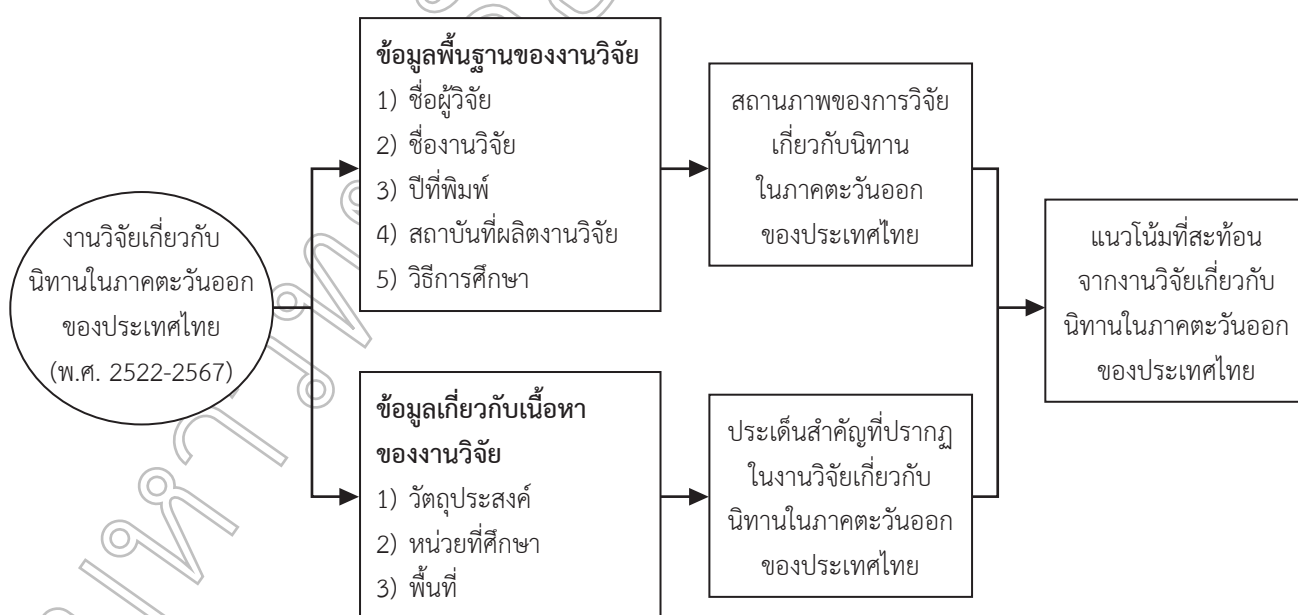
จดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542g)

จังหวัดสระแก้ว มี 6 เรื่อง ได้แก่ 1) ตำนานเขาทะลุ (ถ้ำทะลุ) 2) ตำนานหีบองค์ดำและเขาคูวรร 3) นางผมหอม 4) สังข์ศิลป์ชัยหรือสิ้นไซ 5) ท้าวชูขุนงอ้าว 6) พระลัก พระราม (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542h)

นอกจากนี้ งานวิจัยนี้จะเห็นว่าการปรากฏมีหรือไม่ในงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ศึกษาด้วยแนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยาตามที่ศิริพร ญ ฤต (2559, 2563) ระบุไว้ในหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน” และ “คติชนสร้างสรรค์: บทสังเคราะห์และทฤษฎี” รวม 6 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีอนุภาคและแบบเรื่อง 2) ทฤษฎีการแพร่กระจายและการแตกตัวของนิทาน 3) ทฤษฎีโครงสร้างนิทาน 4) ทฤษฎีโครงสร้างตำนาน 5) ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคม และ 6) ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการนำคติชนเกี่ยวกับประเพณีมาปรับใช้ในบริบทใหม่โดยผนวกจากทั้งทางวัฒนธรรมเดิมเข้ากับการผลิตซ้ำ ประยุกต์ และสร้างความหมายใหม่เพื่ออธิบายพลวัตของนิทานจากมุมมองของทฤษฎีคติชนในปัจจุบัน

กรอบแนวคิด

งานวิจัยนี้ได้นำแนวทางการสังเคราะห์งานวิจัยของมนตรี วิวาสุข และคณะ (2563) พัสลินจ์ จินนุ่น (2563, a, b) และ นาถยา พรหมประศรี และคณะ (2565) มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

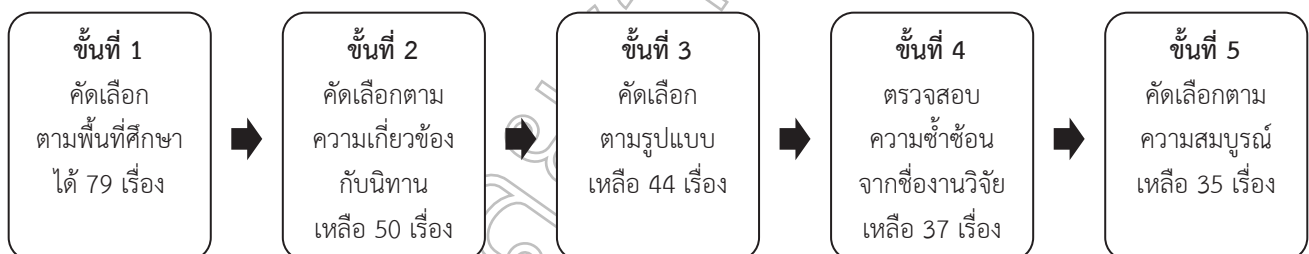

กรอบแนวคิดในการวิจัยข้างต้นสามารถอธิบายดังงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2522-2567 ศึกษาตามแนวคิดการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Review) แล้ววิเคราะห์โดยจำแนกข้อมูลเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย และข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัย จากนั้นนำข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัยมาสังเคราะห์เพื่อสรุปสถานภาพของการวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย

ในช่วง พ.ศ. 2522-2567 ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัยจะถูกสังเคราะห์เพื่อนำไปสู่การสรุปประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 ในขั้นตอนสุดท้าย จากนั้นจะวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวโน้มในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารด้วยการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Review) ผู้วิจัยมีการกำหนดขอบเขตด้านเวลาในการศึกษาเป็นช่วง พ.ศ. 2522-2567 ซึ่งเป็นการกำหนดขอบเขตเวลาแบบย้อนกลับตามข้อมูลสืบค้นระหว่างวันที่ 29-31 ธันวาคม พ.ศ. 2567 โดยพบว่า งานวิจัยเก่าที่สุดได้เผยแพร่ใน พ.ศ. 2522 และงานวิจัยใหม่ที่สุดได้เผยแพร่ใน พ.ศ. 2567 การวิจัยได้ดำเนินการตาม 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ทั้งนี้ สำหรับงานวิจัยที่เผยแพร่ทั้งรูปแบบเป็นบทความวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์และวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ได้ดำเนินการตรวจสอบความสอดคล้องเนื้อหา แล้วเลือกใช้รูปแบบบทความวิจัยในการวิเคราะห์

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดทำตาราง ตามข้อมูล 2 หมวดใหญ่ ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย ประกอบด้วย 1) ชื่อผู้วิจัย 2) ชื่องานวิจัย 3) ปีที่พิมพ์ 4) สถาบันที่ผลิตงานวิจัย 5) พื้นที่ และข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัย ประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ 2) หน่วยที่ศึกษา 3) วิธีการศึกษา โดยจัดกลุ่มประเด็นตามคำกริยาปรากฏในวัตถุประสงค์ จากนั้นวิเคราะห์แนวโน้มการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลโดยสืบค้นงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานจากแหล่งข้อมูล 3 แหล่ง ได้แก่ 1) ฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย หรือ Thai Journals Online (ThaiJo) 2) เครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย หรือ ThaiLIS Digital Collection และ 3) ระบบสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา (BUU LIBRARY) โดยใช้คำสืบค้น ได้แก่ 1) “นิทาน จันทบุรี”, 2) “นิทาน ฉะเชิงเทรา”, 3) “นิทาน ชลบุรี”, 4) “นิทาน นครนายก” 5) “นิทาน ปราจีนบุรี”, 6) “นิทาน ตรวดี”, 7) “นิทาน ระยอง”, 8) “นิทาน สระแก้ว” และ 9) “นิทาน ภาคตะวันออกเฉียง” โดยตัวกรองใช้สืบค้นใน ThaiJo คือ ชื่อเรื่อง บทคัดย่อ ผู้แต่ง และบทความ ตัวกรองใช้สืบค้นแบบ Basic Search ใน ThaiLIS คือ สืบค้นคำสำคัญแบบแยกคำตามช่องว่าง จากบทคัดย่อ ของเอกสารทุกชนิดจากทุกมหาวิทยาลัยหรือสถาบัน ส่วนตัวกรองใช้สืบค้นใน BUU LIBRARY คือ KEYWORD โดยพบงานวิจัยทั้งหมดจำนวน 291 เรื่อง

2. ขั้นคัดเลือกและตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกโดยงานวิจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานฉบับสมบูรณ์ที่เผยแพร่ในรูปแบบงานนิพนธ์วิทยานิพนธ์ หรือบทความวิจัย มีพื้นที่ศึกษาเป็นภาคตะวันออกเฉียงหรือจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียง และมีการปรากฏของคำว่า “นิทาน” ในชื่อเรื่อง หรือวัตถุประสงค์ ซึ่งการคัดเลือกข้อมูลตามเกณฑ์นี้มี 5 ขั้นตอน

4. ขั้นสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ 1) สังเคราะห์สถานภาพของการวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2522-2567 จากตารางข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย และ 2) สังเคราะห์ประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 จากตารางข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของงานวิจัย โดยจัดกลุ่มประเด็นตามคำกริยาปรากฏในวัตถุประสงค์ จากนั้น 3) สังเคราะห์แนวโน้มการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิทาน หมายถึง เรื่องเล่าแบบรุ่นสู่รุ่น ไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้เล่าคนแรก และปรากฏทั้งในรูปแบบเรื่องเล่ามุขปาฐะ (oral tradition) และลายลักษณ์อักษร (written tradition) นิทานต้นฉบับ

หมายถึง นิทานที่บันทึกจากภาคสนาม นิทานดัดแปลง หมายถึง นิทานที่สร้างใหม่หรือดัดแปลงจากนิทานต้นฉบับเพื่อใช้ในวัตถุประสงค์เฉพาะ

การสังเคราะห์งานวิจัย หมายถึง การรวบรวมข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่สนใจศึกษาประเด็นใดประเด็นหนึ่งคัดเลือกงานวิจัยเหล่านั้นตามเกณฑ์ที่กำหนด ตรวจสอบความถูกต้อง

ของข้อมูลแล้ววิเคราะห์อย่างเป็นระบบ จากนั้นสังเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ผลการวิจัย

1. สถานภาพของการวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567

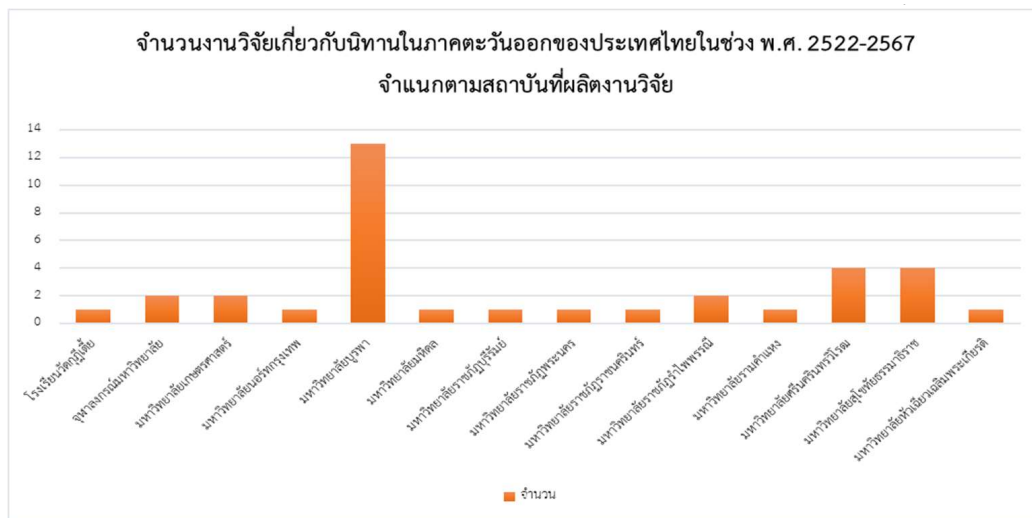

งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 มีจำนวนทั้งหมด 35 เรื่อง ซึ่งงานวิจัยเก่าที่สุดได้เผยแพร่ใน พ.ศ. 2530 และงานวิจัยที่ใหม่ที่สุดได้เผยแพร่ใน พ.ศ. 2567 โดยใน พ.ศ. 2530, 2546, 2560 มีการผลิตงานวิจัยมากที่สุด จำนวนปีละ 3 เรื่อง รองลงมาเป็น พ.ศ. 2538, 2542, 2545, 2553, 2556, 2562, 2566 จำนวนปีละ 2 เรื่อง และ พ.ศ. 2536, 2537, 2543, 2547, 2548, 2549, 2552, 2554, 2558, 2559, 2561, 2567 มีการผลิตงานวิจัยน้อยที่สุด จำนวนปีละ 1 เรื่อง ส่วนใน พ.ศ. 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2539, 2540, 2541, 2544, 2550, 2551, 2555, 2557, 2563, 2564, 2565 ไม่มีการผลิตงานวิจัยซึ่งรวมกันเป็น 17 ปี โดยเฉพาะช่วง พ.ศ. 2531-2535 เป็น 5 ปีติดต่อกัน

งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 ได้ผลิตจากสถาบันการศึกษาทั้งหมดจำนวน 14 แห่ง โดยสถาบันการศึกษาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานมากที่สุด คือ มหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 13 เรื่อง รองลงมาเป็นมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวนสถาบันละ 4 เรื่อง มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวนสถาบันละ 2 เรื่อง และสถาบันการศึกษาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานน้อยที่สุด คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และโรงเรียนวัดกุฎีเตี้ย จำนวนสถาบันละ 1 เรื่อง

ทั้งนี้ งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 ได้เผยแพร่ใน 3 รูปแบบ ได้แก่ งานนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และบทความวิจัย โดยรูปแบบที่เผยแพร่มากที่สุด คือ วิทยานิพนธ์ จำนวน 25 เรื่อง รองลงมาเป็น บทความวิจัย จำนวน 8 เรื่อง และรูปแบบเผยแพร่น้อยที่สุด คือ งานนิพนธ์ จำนวน 2 เรื่อง สำหรับงานนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์มาจากสาขาวิชา 11 สาขา โดยสาขาวิชาที่ผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานมากที่สุด คือ สาขาหลักสูตรและการสอน จำนวน 8 เรื่อง รองลงมาเป็นสาขาวิชาภาษาไทย จำนวน 7 เรื่อง สาขาวิชาการประถมศึกษา จำนวน 3 เรื่อง สาขาวิชาไทยศึกษาและสาขาวิชาการสอนภาษาไทย จำนวนสาขาวิชาละ 2 เรื่อง และสาขาวิชาที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานน้อยที่สุด คือ สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ สาขาวิชามัธยมศึกษา สาขาวิชาการจัดการ การปฐมวัยศึกษา สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา และสาขาวิชาอนามัยครอบครัว จำนวนสาขาวิชาละ 1 เรื่อง

นอกจากนี้ งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 ได้ศึกษาครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็นรายจังหวัดและกลุ่มจังหวัด โดยพื้นที่มีการศึกษามากที่สุด คือ จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และจังหวัดระยอง จังหวัดละ 7 เรื่อง รองลงมาคือ จังหวัดปราจีนบุรีและระยอง จังหวัดละ 4 เรื่อง จังหวัดตราดและนครนายก จังหวัดละ 2 เรื่อง และพื้นที่มีการศึกษาน้อยที่สุด คือ จังหวัดสระแก้ว จำนวน 1 เรื่อง และการศึกษาในกลุ่มจังหวัด (ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด) จำนวน 1 เรื่อง เช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 มีจำนวนค่อนข้างน้อย โดยเฉลี่ยพบงานวิจัยเพียงปีละ 1 เรื่องเท่านั้น งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นผลงานจากมหาวิทยาลัยบูรพา และงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา โดยมีสาขาวิชาหลักสูตรและการสอนเป็นสาขาวิชาที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับนิทานมากที่สุด ขณะที่พื้นที่ที่มีการศึกษามากที่สุด คือ จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และจังหวัดระยอง

2. ประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567

งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีจำนวน 23 เรื่อง ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ มีจำนวน 12 เรื่อง รวมถึงพบงานวิจัยที่ปรากฏนิทานภาคตะวันออกจากการสำรวจมีจำนวน 3 ชิ้น ได้แก่ 1) ชุดการสอนการอ่านจับใจความโดยใช้นิทานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 (สุภัทสร วัชรคุปต์, 2543) 2) การสร้างแบบฝึกการอ่านอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้นิทานพื้นบ้านจันทบุรีเป็นสื่อในการสอนอ่าน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดจันทบุรี (อัญญา วงศ์ไพโรจน์, 2546) และ 3) นวัตกรรมนิทานพื้นบ้าน 2 ภาษา: กรณีนศึกษา อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี (ธฤชวรรณ บัวศรีคำ และคณะ, 2567) ขณะเดียวกันประเด็นสำคัญของงานวิจัยเกี่ยวกับนิทาน ๆ แบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทาน และประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทาน ผู้วิจัยได้ใช้คำกริยาปรากฏในวัตถุประสงค์เป็นเกณฑ์แบ่งประเด็นย่อย ดังนี้

1) ประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทาน เป็นการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์เกี่ยวข้องกับผลลัพธ์จากการใช้นิทานในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ โดยนิทานที่นำมาใช้เป็นทั้งนิทานต้นฉบับและนิทานที่ถูกดัดแปลงใหม่ให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม ทั้งนี้ สามารถจัดเป็น 6 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “เปรียบเทียบ” มุ่งศึกษา 1) การเปรียบเทียบผลลัพธ์ก่อนและหลังใช้สื่อการเรียนการสอนหรือกิจกรรม และ 2) การเปรียบเทียบผลลัพธ์ระหว่างกลุ่มใช้สื่อการเรียนการสอนหรือกิจกรรมกับกลุ่มไม่ได้ใช้สื่อการเรียนการสอนหรือกิจกรรม โดยผลลัพธ์ประกอบด้วยด้านทักษะภาษาไทย การฟัง การพูด การอ่าน เช่น การอ่านจับใจความสำคัญและอ่านอย่างมีวิจารณญาณ และด้านพฤติกรรมและทักษะชีวิต เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความคิดเห็นที่มีต่อนิทานพื้นบ้าน ความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว และความคิดละเอียดลออ ความมีวินัยในตนเอง ความสามารถในการแก้ปัญหาของตนเอง ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ ความบกพร่องของหน้าที่บริหารจัดการของสมอง พฤติกรรมความกลัวจากการได้รับยาพ่นฝอยละออง และความคิดสร้างสรรค์

กลุ่มที่ 2 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “ศึกษา” มุ่งศึกษา ประเด็น 1) การศึกษาผลลัพธ์ในการใช้สื่อการเรียนการสอนหรือกิจกรรม 2) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 3) การศึกษาความพึงพอใจในการใช้สื่อการเรียนการสอน 4) การศึกษากระบวนการพัฒนาและออกแบบสื่อการเรียนการสอน

กลุ่มที่ 3 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “สร้าง” มุ่งศึกษา ประเด็นการสร้างสื่อการเรียนการสอน เช่น หนังสือ ชุดการสอน บทเรียน และแบบฝึก

กลุ่มที่ 4 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “หา” มุ่งศึกษาประเด็น การวัดประสิทธิภาพ เช่น ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ประสิทธิภาพการใช้สื่อการเรียนการสอน

กลุ่มที่ 5 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “พัฒนา” มุ่งศึกษา ประเด็น 1) การพัฒนาทักษะของผู้เรียน 2) การพัฒนาอุปกรณ์ประกอบกิจกรรม เช่น หุ่นมือ

กลุ่มที่ 6 วัตถุประสงค์มีคำกริยาอื่นและคำนาม มุ่งศึกษา ประเด็น 1) การทดลองใช้สื่อการเรียนการสอน 2) การนำเสนอ

โครงการการเรียนการสอนนิทานพื้นบ้าน 3) ประสิทธิภาพของแผนการจัดกิจกรรม 4) ผลของการจัดกิจกรรม

2) ประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทาน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาหรือโครงสร้างของนิทาน โดยนิทานที่ได้นำมาศึกษาประกอบด้วยนิทานต้นฉบับที่เก็บรวบรวมจากภาคสนาม และนิทานที่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้ สามารถจัดเป็น 3 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “วิเคราะห์” มุ่งศึกษาประเด็น 1) การวิเคราะห์เนื้อหาของนิทาน โดยพบการใช้ทฤษฎีในการวิเคราะห์ เช่น กฎกติกาบรรพของนิทานพื้นบ้านของ เอกเซล ออลริก (Axel Olrik) และ 2) การวิเคราะห์ความสำคัญของนิทาน โดยประเด็นการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานได้วิเคราะห์หลายด้าน เช่น ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคม วัฒนธรรม และพฤติกรรมของตัวละคร ส่วนประเด็นการวิเคราะห์ความสำคัญของนิทานได้วิเคราะห์ในด้านบทบาทคุณค่า ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับวิถีชีวิตและสภาพสังคม

กลุ่มที่ 2 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “รวบรวม” “จำแนก” “จัดหมวดหมู่” มุ่งศึกษาประเด็น 1) การรวบรวมนิทานตามเขตพื้นที่ เช่น ตำบล จังหวัด 2) การจัดหมวดหมู่หรือจำแนกนิทาน โดยพบการใช้รูปแบบของนิทาน (Form) เป็นเกณฑ์จัดหมวดหมู่

กลุ่มที่ 3 วัตถุประสงค์มีคำกริยา “ศึกษา” มุ่งศึกษาประเด็น 1) การศึกษาเนื้อหาของนิทาน และ 2) การวิเคราะห์ความสำคัญของนิทาน โดยประเด็นการศึกษาเนื้อหาของนิทานได้ศึกษาในหลายด้าน เช่น ความคิด ความเชื่อ สภาพสังคม กลวิธีการนำเสนออารมณ์ บทบาทของตัวละคร และลักษณะของนิทาน ส่วนประเด็นการศึกษาความสำคัญของนิทานได้ศึกษาอิทธิพลของความเชื่อในนิทานและในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี กลุ่มตัวอย่างใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณมักประกอบด้วยเด็กก่อนเรียน นักเรียนอนุบาล และนักเรียนประถมศึกษา เครื่องมือของการวิจัยส่วนใหญ่เป็นนิทานที่เขียนใหม่จากเค้าโครงนิทานเก่า เพื่อความทันสมัยและเหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน รวมถึงอุปกรณ์ประกอบการเล่านิทานหรือโปรแกรมการเล่านิทาน ขณะที่นิทานที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพประกอบด้วยนิทานพื้นบ้าน วรรณกรรมกลอนนิทาน และนิทานชาดก ที่ได้เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์หรือเอกสาร

นอกจากนี้ จากงานวิจัย 35 ชิ้น พบว่า มีการกล่าวถึงนิทานจำนวน 840 เรื่อง ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ นิทานต้นฉบับ 619 เรื่อง และนิทานดัดแปลง 221 เรื่อง น่าสังเกตว่า นิทานภาคตะวันออกที่ได้จากการสำรวจปรากฏในงานวิจัย 3 ชิ้น มีลักษณะดัดแปลง จำนวน 3 เรื่อง 1) “ตำนานเมืองจันทบุรี” พบนิทานดัดแปลง 2 เรื่อง คือ “พระนางกาไว” และ “เรื่องเมืองจันทบุรีโบราณ” 2) “ตำนานเขาบายศรี” พบนิทานดัดแปลงเรื่อง “เขาบายศรี” และ 3) “ตำนานสระแก้ว” พบนิทานดัดแปลงเรื่อง “สระแก้ว”

สำหรับนิทานดัดแปลง “พระนางกาไว” และ “เรื่องเมืองจันทบุรีโบราณ” พบว่าถูกนำไปใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะเรื่อง “พระนางกาไว” ที่มีการประยุกต์ใช้แนวคิดการเล่าเรื่องแบบสตอรี่บอร์ด (Story board) ในการดัดแปลง และผลงานนิทานดัดแปลงนี้ยังมีการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ทั้งในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจังหวัดจันทบุรีแก่สาธารณชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ จากการเปรียบเทียบเนื้อหาของนิทานดัดแปลงเรื่อง “พระนางกาไว” และ “เรื่องเมืองจันทบุรีโบราณ” กับเรื่อง “ตำนานเมืองจันทบุรี” พบว่ามีลักษณะร่วมกันในการดัดแปลง 3 ประการ ได้แก่ 1) การเสริมสร้างคุณธรรม โดยมีการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของตัวละคร จากนิทานต้นฉบับที่เล่าเหตุการณ์แบบเป็นกลาง พระนางกาไวถูกสร้างให้เป็นตัวละครที่มีจิตใจอิจฉา ริษยา และทำการชั่วร้าย ซึ่งส่งเสริมแนวคิดเกี่ยวกับผลของการกระทำที่ไม่ดี และความยุติธรรมที่เกิดขึ้นในท้ายเรื่อง 2) การเพิ่มข้อมูลทางการศึกษา โดยให้รายละเอียดเพิ่มเข้ามาเพื่อเชื่อมโยงกับข้อสถานที่และภูมิศาสตร์ ทำให้สามารถนำไปใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดีขึ้น 3) การปรับให้เข้ากับยุคสมัย โดยเล่าเรื่องให้ละเอียดและมีมิติทางอารมณ์มากขึ้น อาจตอบสนองความต้องการของผู้อ่านในปัจจุบันที่คาดหวังความซับซ้อนของเรื่องราวและตัวละครมากขึ้น

สรุปได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2522-2567 ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งมีประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ ประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทาน และประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทาน โดยประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทานได้รับความสนใจมากกว่า ขณะเดียวกัน มีการดัดแปลงนิทานเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน โดยการเสริมสร้างคุณธรรม ความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น

3. แนวโน้มศึกษานิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทย

งานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกของประเทศไทยช่วง พ.ศ. 2522-2567 สะท้อนให้เห็นว่า นิทานไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังได้รับการผลิตซ้ำ ประยุกต์ และผสมผสานสร้างใหม่ ผ่านสื่อการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้บทบาทของนิทานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งนำไปสู่แนวโน้มใหม่ของการศึกษานิทานที่กว้างขวางขึ้น นอกเหนือจากการศึกษาตัวบทนิทานในเชิงคติชนวิทยาหรือวรรณกรรม ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวโน้มการศึกษานิทาน ตามเวลาและประเด็นสำคัญ โดยมีการแบ่งเป็น 5 ช่วง ดังนี้

ช่วง พ.ศ. 2522-2529 ไม่พบงานวิจัยในฐานข้อมูลที่รวบรวม แสดงให้เห็นว่าอาจยังไม่มีงานวิจัยดำเนินการวิจัยอย่าง

เป็นทางการ หรือยังไม่มีการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบในช่วงเวลานี้

ช่วง พ.ศ. 2530-2539 เป็นช่วงเวลาเริ่มต้นของการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีงานวิจัยจำนวน 7 ชิ้น ประกอบด้วยงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทานจำนวน 4 ชิ้น และงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทานจำนวน 3 ชิ้น แสดงให้เห็นถึงการริเริ่มความสนใจในการสำรวจและนำนิทานไปใช้ประโยชน์

ช่วง พ.ศ. 2540-2549 จำนวนงานวิจัยเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนเป็น 11 ชิ้น ประกอบด้วยงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทานจำนวน 5 ชิ้น และงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทานจำนวน 6 ชิ้น สะท้อนความสนใจในทางวิชาการและการประยุกต์องค์ความรู้เกี่ยวกับนิทานใช้ในบริบทต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

ช่วง พ.ศ. 2550-2559 จำนวนงานวิจัยลดลงเล็กน้อย โดยมีงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทานจำนวน 4 ชิ้น และงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทานจำนวน 4 ชิ้น รวมเป็นจำนวน 8 ชิ้น แต่ยังสะท้อนความสนใจอย่างต่อเนื่องในการศึกษาเกี่ยวกับนิทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ช่วง พ.ศ. 2560-2567 แม้ว่าเป็นช่วงเวลาเพียง 8 ปี แต่มีงานวิจัยจำนวนมากถึง 9 ชิ้น ประกอบด้วยงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทานจำนวน 5 ชิ้น และงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทานจำนวน 4 ชิ้น แสดงให้เห็นว่านิทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้กลับมาเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น นำสังเกตว่าช่วงเวลานี้ได้เริ่มขึ้นด้วยการเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดของจำนวนงานวิจัย โดยใน พ.ศ. 2560 มีงานวิจัยจำนวน 3 ชิ้น ประกอบด้วยงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับตัวบทนิทานจำนวน 1 ชิ้น และงานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้นิทานจำนวน 2 ชิ้น

สรุปได้ว่า แนวโน้มการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยช่วง พ.ศ. 2522 - 2567 แสดงให้เห็นถึงความสนใจทางวิชาการที่มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา แม้ว่าจำนวนงานวิจัยจะมีความผันผวน มีช่วงที่ลดลง มีช่วงที่ไม่มีงานวิจัย แต่โดยภาพรวมแล้วนิทานยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ซึ่งมีลักษณะการศึกษาเชิงสหวิทยาการ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1) งานวิจัยที่เกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2522-2567 ส่วนใหญ่เป็นผลงานผลิตจากมหาวิทยาลัยบูรพาและพื้นที่ที่มีงานวิจัยมากที่สุด คือ จังหวัดชลบุรี อาจเกิดจากการที่มหาวิทยาลัยบูรพาเป็นสมาชิกของเครือข่ายวิจัยและนวัตกรรม เครือข่ายอุดมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Eastern Research Network: EastResNet) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีแนวทางดำเนินงานเพื่อตอบโจทยความต้องการในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดชลบุรีก็เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยบูรพา

2) ประเด็นสำคัญที่ปรากฏในงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2522-2567 มีประเด็นย่อยสอดคล้องกับประเด็นที่พบในผลการวิจัย “สถานภาพการวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ อีสานและภาคกลางในรอบสองทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2560)” ของ พิชลิน จินนุ (2563a) จึงสรุปได้ว่า เป็นประเด็นได้รับความสนใจจากวงวิชาการไทยในหลายพื้นที่ ขณะที่การใช้แนวคิดทฤษฎีในการศึกษาด้านนิทานยังจำกัด แต่ในระเบียบวิธีวิจัยงานวิจัยเกี่ยวกับนิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวทางดำเนินงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นเชิงปริมาณ ซึ่งตรงข้ามกับผลจากงานวิจัย “สถานภาพการวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสานในรอบสองทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2560)” ของ พิชลิน จินนุ (2563b) ที่พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ อีกทั้งเห็นได้จากแนวคิดทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ตัวบทนิทานแทบจะไม่มีการใช้ทฤษฎีและวิธีวิทยาในการศึกษาวิเคราะห์นิทานที่ ศิราพร ญกลาง (2559, 2563) นำเสนอที่ระบุว่าทฤษฎีในการศึกษาด้านนิทาน มี 6 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีอนุภาคและแบบเรื่อง 2) ทฤษฎีการแพร่กระจายและการแตกเรื่องของนิทาน 3) ทฤษฎีโครงสร้างนิทาน 4) ทฤษฎีโครงสร้างตำนาน 5) ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคม และ 6) ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์

3) แนวโน้มการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยช่วง พ.ศ. 2522-2567 ซึ่งมีลักษณะเป็นสหวิทยาการนั้นสอดคล้องกับผลงานวิจัย “สถานภาพการวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ อีสานและภาคกลางในรอบสองทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2560)” ของ พิชลิน จินนุ (2563a) ที่พบว่า การศึกษานิทานมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงสหวิทยาการมากขึ้น ซึ่งแย้งกับแนวโน้มการศึกษาเกี่ยวกับนิทานที่เกิดจากพลวัตของบริบททางสังคมตาม “ทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์” ของ ศิราพร ญกลาง (2559) ที่เห็นว่าแนวโน้มการศึกษานิทานเกี่ยวกับนิทานของวงวิชาการไทยเป็นไปในทิศทางเดียว

4) ใน พ.ศ. 2560 มีการผลิตงานวิจัยมากที่สุดจำนวน 4 ชิ้น ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายเหล่านี้กับการศึกษานิทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอาจจะเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาในอนาคต

5) การประยุกต์ใช้นิทานในบริบทปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการดัดแปลงเนื้อหาและรูปแบบถือเป็นแนวทางที่ช่วยให้เรื่องราวเหล่านี้สามารถสืบทอดต่อถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ การดัดแปลงจึงไม่เพียงแต่เป็นการปรับให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่ยังเป็นการสร้างสรรควิธีการใหม่ ๆ ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ เนื่องจากสาขาหลักสูตรและการสอนมีการประยุกต์ใช้กันเป็นอย่างมาก ดังนั้น ครูผู้สอนควรบูรณาการนิทานภาคตะวันออกในหลักสูตรการศึกษามากขึ้น เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสร้างมูลค่าให้ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เนื่องจากนิทานเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สะท้อนประวัติความเป็นมาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ผู้มีส่วนกำหนดนโยบายควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมืออย่างกว้างขวาง รวมถึงจัดทำฐานข้อมูลนิทานที่เข้าถึงง่าย และส่งเสริมการนำนิทานไปใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคตะวันออก นักวิชาการที่สนใจต่อไปควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์นิทานในมิติต่าง ๆ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับนิทานและบริบทสังคมที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542a). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดจันทบุรี**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542b). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดฉะเชิงเทรา**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542c). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542d). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตราด**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542e). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครนายก**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542f). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดปราจีนบุรี**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542g). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดระยอง**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542h). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสระแก้ว**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร.

ธฤชวรรณ บัวศรีคำ, อุดมลักษณ์ ระเบียบแสง, พรโชค พิษณุ อุสมบุญรัตน์
 กันติทัต การเจริญ และธีรวรรณ ศรีรัตนโชติชัย. (2567). นวัตกรรมนิทานพื้นบ้าน 2 ภาษา : กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี. **วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์**. 43 (2): 23-50.

ธวัช ปุณโณทก. (2553). **นิทานพื้นบ้าน**. ปันรู้.

นารถา พรประเสริฐ, มารศรี กลางประพันธ์และสมเกียรติ พลเจจิตต์. (2565). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษโดยการวิเคราะห์ห่อภิมาณ. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**. 19(3): 12-23.

- พัชลินจ์ จินนุ่น. (2563a). สถานภาพการวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ อีสานและภาคกลางในรอบสองทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2560). วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ. 15 (1): 49-83.
- พัชลินจ์ จินนุ่น. (2563b). สถานภาพการวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสานในรอบสองทศวรรษ (พ.ศ. 2540-2560). มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์. 37(2): 228-257.
- ภารดี มหาขันธ์. (2555). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกเฉียงเหนือยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน. สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มนตรี วิวาทสุข, ปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์, เทพพร มังธานี และธนิต โตอติเทพย์. (2563). การสังเคราะห์งานวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยด้านแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการอนุรักษ์และพัฒนา ระหว่างปี 2549-2558. วารสารวิจัยรำไพพรรณี. 14(2): 135-146.
- เรวัต แสงสุริยงค์. (2564). การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมไซเบอร์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. 29 (3): 241-269.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2559). คติชนสร้างสรรค์: บทสังเคราะห์และทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2563). ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภัทสร วัชรคุปต์. (2543). ชุดการสอนการอ่านจับใจความโดยใช้นิทาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. ปริญญาโท มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อัจฉรา วงศ์ไพโรจน์. (2546). การสร้างแบบฝึกการอ่านอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้นิทานพื้นบ้านจันทบุรีเป็นสื่อในการสอนอ่าน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดจันทบุรี. ปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.